

ЛІПА Іван Львович (псевд.: Мих. Житецький, Літописець, Мих. Міщанин, Іван Степовик, Тонкошкур, Петро Шелест, Якийсь та ін.; 24. 02. 1865, м. Керч, нині АР Крим — 13. 11. 1923, м. Винники, нині у складі Львова) — громадсько-політичний діяч, письменник, публіцист, видавець. Батько [Ю. Липи](#), дід М. Липи-Гуменецької. Народився у міщан. сім'ї. По лінії матері (Г. Житецька) походив з полтав. козац. роду. Навч. у початк. парафіял. школі при грец. церкві, Керчен. гімназії (1880–88), де зачитувався творами М. Чернишевського, Д. Писарева і М. Добролюбова, самостійно вивчав природн. науки з наміром займатися ними в майбутньому професійно, ознайомився з ідеями народництва і до її закінчення став переконаним народовольцем. Громад. діячів бачив «натуралістами й реалістами», такими, як тургенєв. персонаж Базаров. На соц. нерівність і утиски селян відгукувався щирим співчуттям. Багато вражень про Крим і його жителів виніс із пішої подорожі, здійсненої з гімназій. товаришем після випуску. іспитів. Побував у Феодосії, Коктебелі, Отузі (нині смт Щебетівка Феодосій. міськради), Судаку, Байдарських воротах, Перекопі, Інкермані, у болгар., татар. і укр. селах. У Севастополі купив першу укр. книжку — «Досвідки» П. Куліша. Як «неблагонадійна» особа, попри відмін. атестат зрілості, але з «четвіркою» за поведінку, не мав права навч. у Москві та великих університет. містах України. Пропонований Дерпт. університет (нині м. Тарту, Естонія) відхилив і 1888 таки вступив на мед. факультет Харків. університету. Тут під впливом студент. громади перейшов на нац. позиції. Формуванню нац. світогляду сприяли знайомства зі «Старою громадою» міста, до якої належали Д. Багалій, О. Катренко, родини Русових і Алчевських та ін. «Громадівці» поширювали як укр., так і рос. книжки

серед народу, влаштовували театр. вистави і відзначення роковин Т. Шевченка, організовували хори і студент. бібліотечки. Така діяльність невдовзі перестала задовольняти активну молодь. Л. вважав, що на часі створювати «власні таємні організації в ім'я боротьби за народне діло». Його думки поділяли троє нових друзів, з якими працював улітку 1891 статистиком на Полтавщині, з групи запрошених на цю роботу О. Русовим 50-ти студентів-«українофілів» — В. Боровик, М. Базькевич та М. Байздренко. Разом вони здійснили символічне паломництво на могилу Т. Шевченка, де поклялися бути вірними заповітам Кобзаря і самовіддано працювати на користь лише рідного народу. Так виникла перша наддніпрян. самостійниц. організація — [Братство тарасівців](#), гол. завданням якого визначалося нац.-політ. і соц. визволення України. У 1890-і рр. Л. з одностудентськими розгорнув широку публікатор. та редакц.-видавн. діяльність. Його власні твори і статті та багатьох літераторів друкували під псевдонімами у галиц. періодиці. Зокрема у г. «Зоря» та «Буковина» упродовж 1892 під псевд. Іван Степовик опублікував ст. «З Тарасової могили», «Могила Ст. Руданського», «Олександр Потебня (Посмертна згадка)», «У батька Тараса в гостині». Він змінив характер відзначення річниць Т. Шевченка, запровадивши виступи на актуал. теми: 1892 прочитав реферати «Харківський національний рух» та про Галичину. Питання самостійності України не відділяв від соборності, тому бачив необхідність популяризації галиц. укр. руху в Наддніпрянщині. У лютому 1893 на Шевченків. вечорі виголосив реферат, присвяч. питанням укр. нац. активізму із самостійниц. тенденціями з позицій «свідомих українців», на відміну від несвідомого малоросійства й аполіт. «українофільства» (надрук. анонімно у ж. «Правда» під редакц. назвою «Profession de foi молодих українців» у квітні 1893). Ідеї «тарасівців» пропагував Б. Грінченко у «Листах з Наддніпрянської України», на які відгукнувся М. Драгоманов. Поряд із твор. роботою, чл. харків. організації поширювали книжки, що підпадали під заборону за Емським указом, тому їх переправляли нелегально через рос.-австр. кордон. Це привернуло увагу поліції і спричинило арешти багатьох «громадівців». Остан. ящик із книжками містив заборонений 2-й том зб. «Кобзарь» Т. Шевченка, 40 прим. якого потрапили на Полтавщину. Л. один рік утримували в одиноч. камері слідчої в'язниці, ще три місяці — разом із кримінал. злочинцями, 3 р. жив у Керчі без права виїзду під наглядом поліції. Сама організація, добре законспірована, продовжувала діяти аж до 1898. Під впливом ідей «тарасівців» «Стара громада» перетворилася 1897 на більш політ. «Загальну

Українську безпартійну організацію», а молоде покоління 1900 створило РУП. 1896 Л. на влас. ризик побував у С.-Петербурзі, де у міністра освіти і в жандарм. департаменті добився дозволу закінчити навч. в Університеті. Знову пропонувано Дерпт, але він обрав Казан. університет (Росія), який закін. з дипломом лікаря 1897. Відтоді працював за фахом у Полтав. і Ананьїв. (на Херсонщині) земствах. Із періодом роботи в останньому пов'язане знайомство з Є. Чикаленком, який володів селом на Херсонщині, де бував Л. Тоді ж одружився з М. Шепель-Шепеленко, яка стала його вірним другом і помічником. Поряд із виконанням профес. обов'язків часто виявляв гуманітарну ініціативу. Так, на Полтавщині 1900 організував різдвяне свято для дітей у с. Мачухи. Серед подарунків учасникам свята були й кілька десятків «Кобзарів». На кожному з місць роботи намагався організовувати книгарню. 1901 брав участь у міжнар. конф. лікарів, що відбулася у Відні. Після її закінчення у товаристві відомого галиц. журналіста Р. Сембратовича приїхав до Львова, де провів майже два місяці, зустрівшись з багатьма відомими галиц. діячами і письменниками. 1902–18 жив у Одесі, займався лікар. практикою. 1904–05 влас. коштом збудував лікарню у м-ку Дальник під Одесою (нині с. Великий Дальник Біляїв. р-ну) — цілий комплекс, що складався з кількох будинків і десятини саду з басейном і альтанками. Як медик здобув великий авторитет і популярність. 1905 спробував видавати українською мовою ж. «Лікарський порадник», аргументуючи необхідність у ньому відсутністю у селян-українців елементар. гігієн. і мед. знань, що спричиняло високу смертність, однак цензура його не дозволила. Брав активну участь в укр. громад. житті, зокрема як чл. управи одес. філії товариства «Просвіта», що після подій 1905 була центром укр. життя міста й об'єднувала інтелігенцію різних поколінь. У зв'язку із забороною діяльності товариства «Просвіта» одес. градоначальником (1912) разом зі своїми однодумцями створив нові просвітниц. організації — «Український клуб» та молодіжну «Українську хату», що проіснували до поч. 1-ї світової війни. У цей період Л. активно займався літ. діяльністю: його вірші, новели, оповіді, поезії в прозі, розвідки і рецензії друкували у ж. «ЛНВ», «Українська хата», «Шершень», «Правда», «Ukrainische Rundschau», альманахах «Терновий вінок», «За красою», «На шляху», антологіях «Акорди», «Українська муза», зб. «Досвітні огні», «З неволі», оповідання для дітей — у ж. «Дзвінок», а численні статті й дописи — у провід. укр. газетах («Діло», «Буковина», «Рада» та ін.). Літ. заняття поєднував з новими знайомствами, що переростали у дружні взаємини. Його відвідували Г. Хоткевич, О. Маковей, Г. Чупринка. Щира дружба єднала його з М. Вороним. 1904 Л. побував з дружиною у Галичині та на Буковині, зустрівшись з І. Франком, В. Гнатюком, І. Трушем, В. Дорошенком, О. Кобилянською і багатьма ін. літераторами та діячами науки і культури, з якими від-

тоді підтримував листування. Він провадив також видавн. діяльність: друкував брошури Б. Грінченка, видав влас. коштом два томи творів О. Плюща у засн. спільно з М. Вороним і С. Шелухиним Одес. літ. спілці. Упорядкував і видав два альманахи, що містили поезії та оповідання наддніпрян., галиц. і буковин. авторів: «Знад хмар і долин» (О., 1903) — Б. Грінченко, М. Вороний, В. Самійленко, Леся Українка, М. Коцюбинський, А. Кримський, М. Старицький, В. Щурат, Г. Хоткевич, І. Франко, О. Кобилянська, Л. Старицька, Н. Кобринська та ін.; «Багаття» (О., 1905) — О. Маковей, П. Карманський, Панас Мирний, М. Чернявський, М. Левицький, О. Луцький, Олександр Олесь, Н. Кибальчич та ін. 1-у світову війну сприйняв двояко: як антинар., зважаючи на офіц. шовініст. пропаганду, якій слід було протидіяти, щоб рятувати укр. молодь від безглуздої смерті за чужі інтереси, і разом з тим — як війну, що принесе визволення Україні. Громадськості Одеси вдалося розпочати видання часопису «Основа» (1915), що замінив заборонений «ЛНВ», однак і він потрапив під заборону (вийшло лише три номери). 1917 з поч. укр. революції признач. комісаром одного з р-нів Одеси, а згодом і комісаром міста (до травня 1918); входив до складу Керів. комітету Одеси. Водночас був обраний до складу ЦК Укр. партії соціалістів-самостійників (УПСС), діяльність якої була спрямована на подолання розбіжностей між укр. політ. партіями та вироблення спіл. платформи заради держ. справи — йти єдиним нац. фронтом. Сприяв її розбудові за рахунок національно свідомих і авторитет. військовиків. До лідерів належали такі видатні військ. діячі, як М. Білинський, Г. Болбочан, О. і П. Макаренки. Виразником спіл. інтересів мав статистижневик «Українське слово». У ньому, крім Л., співпрацювали С. Шелухин, В. Чеховський, М. Гордієвський та І. Гаврилюк. Вид. мало успіх у читачів, про що свідчив наклад — 10 тис. прим. 1917 заснував видавництво «Народний стяг» (згодом перевед. в еміграцію). За Гетьманату обіймав посаду лікар. інспектора, залишався ним і тоді, коли місто захопили денікінці. 1 січня 1919 признач. Міністром віросповідань УНР (від УПСС). У Києві провів оформлення автокефалії УАПЦ та скликання її Синоду. Сама автокефалія була проголошена раніше, але тільки рішенням Синоду УАПЦ здобула права громадянства і підтримку держави. У недовгий період перебування Директорії у Кам'янці-Подільському — в. о. Міністра віросповідань, юстиції та охорони здоров'я. Водночас працював у Всеукр. нац. раді над парламентацією устрою УНР. Восени 1919 — серпні 1920 — в уряд. комісії з підготовки Конституції УНР у м. Тарнув (Польща). Тут 1921 скликано перший від часів Директорії парламент — Раду Республіки. Л. відкрив перше його засідання привітанням Армії УНР. У скликаному першому уряд. комітеті, відп. перед парламентом признач. Міністром охорони здоров'я. Згодом працював лікарем у військ. таборах. Проводив і далі парт. роботу. Був головою Тарнув. філії УПСС, яку

поповнили Й. Хилецький, Я. Христич, Ю. Колард, В. Мурський, Д. Щербина та ін. Склали свої повноваження у червні 1921. Після закриття «Тарнів. центру» у березні 1922 приїхав до Львова, почав працювати приват. лікарем у Винниках. Тут упорядковував свої твори для вид., збирав матеріали для вшанування пам'яті давніх друзів, які загинули у визв. боротьбі, — І. Луценка та М. Білинського. Сам уже тоді був важко хворий на рак шлунка, що спричинив його смерть. У еміграц. період друкувався в офіц. періодиці УНР та вид., що перебували на соборниц. позиціях, зокрема тижневику «Воля», двотижневику «Визволення» тощо. Як тільки у Львові відновлено вид. «ЛНВ», став його актив. автором. Тут з'явилася низка літ. творів Л. і посмертно — ст. «Тарасівці» (1925). Братство тарасівців висвітлював і в автобіогр. спогадах, опубл. у різні роки: «Тарасовці. Зі споминів» («Письмо з Просвіти», 1922), у ж. «Наші дні» — «Дитинство в Керчі», «Юнацькі роки. Гімназія в Керчі» (обидва — 1942), «Університет і Тарасівці» (1943). Письменниц. творчість Л. охоплює прозу різних жанрів і поезію. Найбільшу частину її становлять оповідання, в яких реалістично відобразив тяжке життя народу, духовні поривання і щоденну працю демократ. інтелігенції, картини воєн. дійсності («Він умирав», 1905; «У невідомому путь», 1908; «По щастя», 1912; «Нові хрести», П., 1913). Л. порушував нац.-патріот., філос.-етичні проблеми (казки-поєми «Колесо життя» // «Українська хата», 1909, № 1; «Дух Всесвіту» // там само, 1911, № 10; новели «З нового світу», К., 1918; «Утома», «Кара», обидві — 1922; «Або воля, або смерть», 1923), переосмислював фольклорно-казк. сюжети («Сім братів», 1899; «Лада Прекрасна», О., 1918; «Орел промінистий», Станіславів, 1920; «Три царства», Станіславів; Коломия; Бистриця, 1922). Як прозаїк тяжів до соц.-психол. стилю, створював індивідуально й національно виразні характеристики персонажів, образ людини, гідної наслідування. Писав інтимну («Альбом Івасі», «Журба», «Її очі», «На спомин», «Цвіти ще трохи...»; усі — 1906) та громадян. («Суд визволеного краю», 1903; «З чужини», «У камеру № 3», «У камеру № 5», «Уночі», «Море»; усі — 1908) лірики, поезії у прозі. Л. належать статті про творчість Б. Грінченка, О. Плюща та ін., спогади про Н. Грінченка (1908), І. Франка (1918). Переклав окремі вірші М. Лермонтова, С. Надсона, П. Вейнберга, Й.-В. Гете.

Основні твори

Казки. 1928; Тихе слово: [Зб. казок]. 1929; Оповіді про смерть, війну та любов. 1935; Тринадцять притч. 1935 (усі – Львів).

Рекомендована література

1. Богацький П. [Рец. на кн.: Липа І. З нового світу] // Книгарь. 1918. № 9;
2. [Липа Ю.]. Світильник негасимий. Пам'яті Івана Липи. Л., 1924;
3. Гаврилюк І. Незабутний: Пам'яті Івана Липи. О.; Каліш, 1926;
4. [Липа Ю.]. Притчі тарасівця [передм.] та Послів'я до тринадцяти притч // Тринадцять притч. Л., 1935;
5. [Його ж]. Новелі Івана Липи (вступне слово до зб. «Оповіді про смерть, війну і любов»). Л., 1935;
6. Огієнко І. Світлій пам'яті Івана Липи // Наша культура. Варшава, 1937, серп.-верес. (передрук у ж. «Кур'єр Кривбасу», 1998, № 104); Дорошенко В. Пам'яті старого Тарасівця (З нагоди відкриття пам'ятника) // Новий час. 1937. Ч. 112;
7. Возняк М. Іван Липа і Франко // Там само. Ч. 118;
8. Погребенник Ф. Один з «тарасівців» // Дзвін. 1990. № 1;
9. Липа-Гуменецька М. Про мого батька і діда // Березіль. 1991. № 1;
10. Середницький Я. Батько і син (Про українських письменників Івана Липу та Юрія Липу) // Дніпро. 1992. № 8-9;
11. Щегельський П. Іван Липа, письменник і людина // Липа І. Світильник негасимий: 13 притч. К., 1994;
12. Глиняна Л. Алегорична проза І. Липи: параметри духовності // СіЧ. 2003. № 9;
13. Шестель О. Художня інтерпретація біблійної тематики в творчості Івана Липи // Вісн. Луган. пед. університету. Філол. науки. 2007. № 22;
14. Качкан В. Посланник на ниву слова (Іван Липа в освітленні нових історичних джерел та матеріалів) // Народозн. зошити. 2010. Січ.-квіт.;
15. Стамбол І. Наслідування заповітів Т. Шевченка на прикладі життєвого шляху І. Липи (1865-1923 рр.) // Укр. біографістика: 36. К., 2014. Вип. 11.

Т. М. Гуцаленко

Бібліографічний опис:

Липа Іван Львович / Т. М. Гуцаленко // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. — К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2016. — Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-54707>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).